

Det stora lyftet uteblev

Idrottslyftet har huvudsakligen bidragit till att stärka den ordinarie verksamheten i föreningarna. Trots goda ambitioner både från specialidrottsförbund och föreningar har den höga graden av handlingsfrihet från RF och neråt i organisationen gjort att de kvalitativa sprången har uteblivit.

Staffan Karp
Docent

Pedagogiska institutionen
Umeå universitet

Inger Eliasson
Fil. dr.

Pedagogiska institutionen
Umeå universitet

Josef Fahlén
Docent

Pedagogiska institutionen
Umeå universitet

Kim Wickman
Fil. dr.

Pedagogiska institutionen
Umeå universitet

Kent Löfgren
Fil. dr.

Pedagogiska institutionen
Umeå universitet

FORSKARGRUPPEN vid pedagogiska institutionen på Umeå universitet har haft Riksidrottsförbundets (RF) uppdrag att utvärdera hur ett antal specialidrottsförbund (SF) har arbetat med Idrottslyftet: Budo & Kampsportförbundet, Gymnastikförbundet, Handikappidrottsförbundet och den Paralympiska kommittén, Innebandyförbundet och Skidförbundet. Syftet med utvärderingen är att belysa hur förbunden, genom riktade insatser som utgår ifrån ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv, och som genomsyras av riktlinjerna i *Idrotten vill*, lyckats med att öppna dörrarna för fler barn och ungdomar och hur man utvecklat verksamheten så att fler väljer att idrotta längre upp i åldrarna (1).

Tre delstudier

Tre delstudier genomfördes där vi följde kedjan från regeringen till föreningsnivån, det vill säga från ett politiskt formulerat uppdrag till RF via specialidrottsförbunden till lokala aktiviteter på föreningsnivå. I den första delstudien, *Förbundsperspektivet*, genomfördes intervjuer med förtroendevalda och anställda med nyckelpositioner inom specialidrottsförbunden. Syftet var att få en bild av hur centrala aktörer på SF-nivå beskriver och uppfattar arbetet med Idrottslyftet och hur erfarenheter från föregångaren Handslaget tagits tillvara. Totalt genomfördes 27 semistrukturerade intervjuer. I den andra delstudien – *Projektansökningarna* – analyserades samtliga idrottslyftsprojekt som beviljats medel under Idrottslyftets första och tredje period (hösten 2007-

våren 2008 respektive hösten 2009-våren 2010). Syftet var att få en bild av var föreningarnas utvecklingsfokus låg, projektens överensstämmelse med riktlinjerna i *Idrotten vill* samt om projektets innehåll förändrades över tid. Totalt analyserade vi 2 563 projekt. I den tredje delstudien, *Föreningsperspektivet*, vände vi oss med en enkät till idrottslyftsansvariga i de föreningar som sökt medel för att genomföra projekt under period fyra, det vill säga hösten 2010-våren 2011. Syftet var att få en bild av hur specialidrottsförbundens arbete med Idrottslyftet uppfattades på föreningsnivå och hur det vardagliga arbetet med Idrottslyftet gestaltade sig i föreningarna. En webbenkät sändes ut till 1 026 personer varav 486 besvarade enkäten.

Förbundsperspektivet

Alla intervjuade ser positivt på Idrottslyftet som uppdrag från RF (och regeringen). De flesta anser att Idrottslyftet har en bra balans mellan styrning och autonomi, men flera efterfrågar en tydligare uppföljning från RF (och regeringen) av hur medlen används och vilka resultat som uppnås.

De intervjuade menar att målen för Idrottslyftet stämmer väl överens med specialidrottsförbundens egna mål för verksamheten. De förklarar det med att både Idrottslyftet och förbundens ordinarie verksamhet tar sin utgångspunkt i *Idrotten vill*. Samtliga SF har som mål att verksamheten ska vara jämställd och jämlik. Genom intervjuerna framkommer dock att endast ett av dem har tydliga

strategier och utvecklade metoder för att genom Idrottslyftet öka jämställdheten i föreningarnas verksamhet, och inget förbund har det för att öka jämlikheten.

Graden av styrning skiljer sig mellan de olika specialidrottsförbunden. Från mycket låg grad, där föreningarna har näst intill obegränsad frihet att bestämma vilken typ av verksamhet som kan inrymmas i ett projekt, till relativt hög grad av styrning, till exempel genom att föreningarna blir erbjudna färdiga paket framtagna på SF-nivå. Gemensamt för specialidrottsförbunden är att de arbetat strategiskt för att distribuera medel till projekt på föreningsnivå. Man har förenklat ansökningsförfarandet, behållit ansökningskriterier mellan de olika perioderna och förenklat återrapporteringen till förbundet. Anmärkningsvärt är att inget SF har någon planerad aktivitet för att stödja föreningar under genomförandefasen, det vill säga när de beviljade ansökningarna ska omsättas i praktisk verksamhet.

Enligt de intervjuade är det svårt att med säkerhet säga vilka resultat som uppnåtts i föreningarna. Även om vissa saker kan mätas till exempel antalet utbildade ledare, antalet flickor och pojkar och antalet nya föreningar är det svårt att veta om en eventuell ökning är ett resultat av projekt inom Idrottslyftet, eller om det beror på den ordinarie verksamheten. Uppfattningen är dock att Idrottslyftet bidragit till en ökad tillgänglighet, fler utövare, att fler stannat kvar i föreningarna samt att nya aktivitetsformer (nya idrotter) har utvecklats. Däremot är inte jämställdhets- och jämlikhetsperspektiven särskilt framträdande i arbetet. En del arbete har gjorts för en ökad jämställdhet, men mycket lite när det gäller en ökad jämlikhet.

Ett intressant resultat är det kvalitets-tänkande som de intervjuade menar att flera års arbete med Idrottslyftet medfört. Det har skapat en ökad medvetenhet på alla nivåer om vikten av ett kontinuerligt utvecklingsarbete. Resultaten visar vidare att specialidrottsförbunden allt mer tenderar att arbeta med det extra stödet för Idrottslyftet som om det vore en permanent resurstilldelning för barn- och ungdomsidrott. Om det extra stödet försvinner finns, menar man, en uppenbar

risk för stagnation både när det gäller pågående och utvecklandet av nya aktiviteter för barn- och ungdomsidrott.

Projektansökningarna

De analyserade projektansökningarna svarar i huvudsak väl mot specialidrottsförbundens utvecklingsplaner, delvis beroende på att planerna till stor del är mycket allmänt hållna, tillåtande och inkluderande. I de SF som har mer specificerade utvecklingsplaner är graden av styrning, mot ambitioner uttryckta i planerna, tydligare för vilka projekt som beviljats medel från Idrottslyftet än i övriga SF.

Andelen projekt inriktade mot rekrytering var högre (47 procent period ett och 55 procent period tre) än andelen mot att utveckla verksamheten (36 procent period ett och 22 procent period tre). Om resultaten bryts ner på SF-nivå finns dock stora skillnader. Inom Gymnastikförbundet var till exempel andelen utvecklingsinriktade projekt under period tre 52 procent, medan de rena rekryteringsprojekten var 12 procent. För Innebandyförbundet var förhållandet 60 respektive 18 procent.

Något förvånande är det relativt vanligt att det inte framgår av ansökningarna vilken ålderskategori projekten vänder sig till. Den samlade bilden är dock att projekten huvudsakligen vänder sig till idrottande barn och breddidrottande ungdom. Projekt som vänder sig till elitinriktade ungdomar är sparsamt

Budo & Kampsportförbundet

Grundat:
Medlemmar
Män: 26 863
Kvinnor: 9 359
*Deltagartillfällen: 867 183

Gymnastikförbundet

Grundat:
Medlemmar
Män: 43 306
Kvinnor: 170 428
*Deltagartillfällen: 2 061 346

Handikappidrottsförbundet

Grundat:
Medlemmar
Totalt: 33 738
*Deltagartillfällen: 256 269

Innebandyförbundet

Grundat:
Medlemmar
Män: 145 157
Kvinnor: 68 308
*Deltagartillfällen: 5 203 419

Skidförbundet

Grundat:
Medlemmar
Totalt: 181 231
*Deltagartillfällen: 410 014

2010 års statistik.
*Träning & tävling för barn 7-20 år.

Att få delta i Paralympics är drömmen för många unga kälkhockeyspelare. Efter tidigare stora framgångar har det gått tyngre för herrlandslaget under senare år.

Ung judospelare.

förekommande. En stor andel av projektet (26 procent period ett och 32 procent period tre) har samtidigt både idrottande barn, breddidrottande ungdom och elitinriktad ungdom som målgrupp. Det är projekt som utvecklar verksamheten för alla, oavsett ålder och ambitionsnivå, exempelvis sådana vars syfte är att utveckla föreningens organisation, ta fram policyer eller att förbättra befintliga anläggningar eller utveckla idrottsmiljöer.

Projektansökningarna har kategoriserats utifrån riktlinjerna i *Idrotten vill*. Det gäller även projekt inriktade på rekrytering, även om riktlinjerna är utformade för att verksamheten ska utvecklas. Projekt med syfte att rekrytera ledare har som exempel kategoriserats som *ledarutveckling* och projekt med syfte att rekrytera barn har kategoriserats som *lekfullhet*, det vill säga aktiviteter som innebär en lekfull sysselsättning. När ansökningarna analyserats visar det sig att de huvudsakligen är inriktade mot ledarutveckling, verksamhetsutveckling och lekfulla aktiviteter i närområdet. Många av riktlinjerna i *Idrotten vill* förekommer mycket sparsamt i ansökningarna. Projekt som handlar om att lära sig fair play, att visa hänsyn, god idrottsmoral, idrottsetik samt projekt med syfte att utveckla en trygg social miljö är ovanliga. Detsamma gäller projekt där målet är att tillvarata ungdomars synpunkter och erfarenheter. Inom samtliga SF är andelen projekt med ett framskrivet jämställdhets- eller jämlikhetsperspektiv mycket lågt, även om allt arbete inom Idrottslyftet förväntas utgå ifrån dessa. Under period ett saknade 90 procent av projektet sådana perspektiv, och under period tre 88 procent.

Föreningsperspektivet

De idrottslyftsansvariga som besvarat enkäten består av två undergrupper. En grupp som enbart administrerar Idrottslyftet (35 procent) och en grupp som både administrerar och har medverkat som ledare i minst ett idrottslyftsprojekt (65 procent). De resultat som redovisas nedan är utan undantag svar på frågor med fasta svarsalternativ.

En mycket stor majoritet (94 procent) anser att projekt är en mycket bra eller ganska bra form för att åstadkomma utveckling. Endast en procent anser att

det är en dålig eller mycket dålig form. En majoritet (59 procent) anser dessutom att projektmedel betyder mycket mer eller något mer för att utveckla verksamheten i jämförelse med fasta anslag till idrottsrörelsen. Sjuttionio procent anser att det arbete som bedrivs med att utveckla barn- och ungdomsidrotten skulle stanna helt eller bedrivs i mycket långsammare takt om de extra anslagen från staten till idrottsrörelsen skulle försvinna.

På frågan om vilka idrottslyftsprojekt som genomförts i föreningen visar det sig att de vanligaste är sådana som har som syfte att utbilda ledare och projekt som utvecklar tränings- och tävlingsverksamheten. Minst vanliga har projekt varit där syftet är ökad tillgänglighet till anläggningar/idrottsmiljöer och sådana där målet är att rekrytera unga ledare. Målgruppen för rekryteringsprojekten har i första hand varit barn och ungdomar i allmänhet, och i andra hand flickor.

Av de som besvarat enkäten anger 40 procent att de är ganska dåligt eller mycket dåligt insatta i specialidrottsförbundets utvecklingsplan och 13 procent att de inte känner till den. Av de som svarat att de är mycket väl insatta (8 procent) eller ganska väl insatta (39 procent) menar 88 procent att planen i mycket stor eller ganska stor omfattning stämmer med de behov som finns i den egna föreningen. En relativt stor andel (cirka 20 procent) är missnöjda med stödet från sitt SF när det gäller att skriva ansökningar, att genomföra projekten och att redovisa resultaten. Endast 22 procent anser att det egna specialidrottsförbundet i mycket stor eller ganska stor omfattning tillvaratar erfarenheter från genomförda projekt. Sjuttiofyra procent tycker att förbundet varit mycket eller ganska noggrant när det gäller kontrollen av om medel har använts i enlighet med beviljade ansökningar. Elva procent menar däremot att kontrollen är ganska eller mycket bristfällig och en lika stor andel anger att någon sådan inte har gjorts.

När idrottslyftsansvariga som själva medverkat i projekt ombeds ta ställning till vad Idrottslyftet som företeelse *betytt för svensk idrott* hamnar dess betydelse för ledarutbildning och för utveckling av tränings- och tävlingsverksamheten i topp bland svaren. Medelvärde för båda dessa alternativ är 4,3 på en femgradig skala (1 =

har mycket liten betydelse och 5 = har mycket stor betydelse). På tredje plats finns utveckling av föreningens organisation (medelvärde 3,9). Minst betydelse har Idrottslyftet för jämlikheten och jämställdheten inom svensk idrott (medelvärde 3,3). När det gäller vad de projekt som de idrottslyftsansvariga medverkat i *betytt för den egna föreningen* ligger ledarutbildning i topp (medelvärde 4,2), tätt följt av utveckling av verksamheten för barn och för breddidrottande ungdom. De projekt som de idrottslyftsansvariga

”Om det extra stödet försvinner finns, menar man, en uppenbar risk för stagnation”

själva har medverkat i har i minst omfattning bidragit till rekrytering av barn och ungdomar och ledare från olika sociala skikt i samhället (medelvärde 3,3 respektive 3,0). Avslutningsvis kan vi nämna att en majoritet (53 procent) har uppfattningen att de projekt som genomförts i föreningen har ändrat karaktär över tid, från rekryteringsprojekt till projekt som utvecklar verksamheten, medan enbart 12 procent anser att utvecklingen gått i motsatt riktning.

Potentialen togs inte tillvara

Specialidrottsförbundens mål för arbetet med Idrottslyftet har i stort sett varit desamma under den period som vi har studerat. Strategier och metoder i de SF som haft en hårdare styrning mot målen i utvecklingsplanerna har dock förändrats över tid. Över lag svarar målen, strategierna, metoderna och resultaten väl mot de delar i *Idrotten vill* som handlar om *idrott för barn* och *breddidrott för ungdom*, men i mindre omfattning mot *elitinriktad idrott för ungdom*. Några av riktlinjerna i *Idrotten vill* dominerar stort i de projekt som beviljats medel, nämligen ledar- och verksamhetsutveckling, medan exempelvis projekt med syfte att ta tillvara ungdomars erfarenheter och synpunkter saknas nästan helt. Sett ur ett barnrättsperspektiv är detta naturligtvis oroande. Specialidrottsförbunden har varit framgångsrika

när det gäller att utveckla metoder och administrativa rutiner för att distribuera medel till projekt i föreningarna. Metoderna för uppföljning och kontroll har också utvecklats över tid, men föreningarnas frihetsgrader förblir trots det fortsatt höga. Strategier och metoder för att stötta arbetet i föreningar som beviljats medel för projekt saknas i samtliga SF. Mål för jämställdhet och jämlikhet finns i deras utvecklingsplaner, men det är sämre ställt när det gäller strategier och metoder för hur målen ska uppnås. Sammantaget indikerar resultaten att Idrottslyftet haft liten betydelse för en ökad jämställdhet och än mindre för en ökad jämlikhet i de studerade förbunden.

Utvärderingen visar att staten har ett stort förtroende för idrottsrörelsens förmåga att förvalta och utveckla sin verksamhet mot ökad tillgänglighet, delaktighet och medbestämmande för alla samhällsmedborgare. När vi följt kedjan från regeringen till RF och vidare till specialidrottsförbunden och föreningarna har vi kunnat se att det finns en låg styrningsgrad, och att det ges en hög frihetsgrad, från den närmast högre nivån till den underliggande. Det för med sig att idrottsrörelsen inte till fullo tar tillvara den potential som finns inom Idrottslyftet för utveckling och förändring. Den låga styrnings- och den höga frihetsgraden bidrar till att centrala och strategiska satsningar på för idrotten kända problemområden inte blir av. Vi åsyftar sådant som snedrekrytering av utövare och ledare från olika sociala skikt, oförmåga att locka nya grupper, avhopp i tidiga åldrar, bristande förståelse för fair play och idrottsmoral, brister när det gäller att erbjuda trygga sociala miljöer, svag tradition att efterfråga och ta tillvara barn och ungdomars synpunkter och erfarenheter. Trots goda ambitioner, både bland förbunden och i de föreningar som genomför projekt, blir därför vår slutsats att Idrottslyftet bidragit till att stärka ordinarie verksamhet mer än att vara en motor för kvalitativa språng i föreningars arbete med att utveckla en verksamhet för alla barn och ungdomar som vill idrotta.

Referenser

1. För en utförlig redogörelse av utvärderingens utgångspunkter, metod, resultat samt återopade referenser hänvisar vi till utvärderingsrapporten Specialidrottsförbunden och Idrottslyftet. Extern utvärdering av Budo & Kampsportförbundet, Gymnastikförbundet, Handikappidrottsförbundet, Innebandyförbundet och Skidförbundet. Karp, Eliasson, Fahlén, Löfgren & Wickman.

Kontakt

staffan.karp@pedag.umu.se
inger.eliasson@pedag.umu.se
josef.fahlen@pedag.umu.se
kent.lofgren@pedag.umu.se
kim.wickman@pedag.umu.se